

Danijel Tatić, Feldmaršal Svetozar Borojević. Životopis prešućenog velikana.

Zagreb: Despot infinitus, 2019,
240 strani, 110 fotografij

Mlajši (1976) hrvaški zgodovinar, diplomant Univerze v Puli, mag. Danijel Tatić, se je lotil potrebnega in obsežnega dela ter napisal življenjepis znamenitega maršala avstro-ogrške vojske, Svetozarja Borojevića de Bojne. Delo sodi med najboljše ali celo je najboljše strokovno delo o življenju in delu tega avstro-ogrškega maršala.

Avtor sledi življenju Svetozarja Borojevića de Bojne tako rekoč od rojstva, skozi prve vojaške izkušnje, boje v Galiciji, na soški fronti do njegovega »odhoda na smetišče zgodovine« po prvi svetovni vojni ter pogrebov v Celovcu, 26. maja 1920, in na Dunaju, 21. oktobra 1920.

Delo natančno predstavlja življenje maršala Borojevića na osnovi literature, sekundarnih virov (časopisja) in objavljenega gradiva. Doslej tako zasnovane publikacije o Borojeviću nismo imeli ne v slovenskem, ne v hrvaškem ali srbskem pa tudi ne v avstrijskem ali madžarskem zgodovinpisju. Prav zato v Tatićevem delu najdemo veliko novih podrobnosti, ki pa ne spreminjajo že znane slike o njem. Posebna kakovost monografije je, da je obilno ilustrirana. Vsekakor v njej najdemo cel kup doslej neznanih ali malo znanih ilustracij. Kar nedvomno pomeni pomembno obogatitev našega vedenja o Borojeviću. Knjiga je zagotovo vredna branja!

Škoda je le, da avtor ni upošteval dognanj slovenskih avtorjev, saj ne verjamem, da je bil razlog za to jezikovna ovira, na primer člankov:

- Žontar, Josip. »Arhiv poveljstva armadne skupine maršala Svetozarja Borojevića.« *Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino*, št. 1 (1956): 39–47;
- Nečak, Dušan. »O vojni z Italijo (1914–1915).« *Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino*, št. 3 (1974): 107–11;
- Podbersič, Renato. »Borojević – od junaka do anonimneža.« *Ampak*, št. 12 (2002): 34–35;
- Švajncer, Janez J. »General Borojević in Slovenci.« *Vojnozgodovinski zbornik*, št. 8 (2002): 24–59;
- Avsenak, Vinko. »Svetozar Borojević von Bojna: 15. 10. 1856 – 23. 5. 1920.« *Na fronti*, št. 4 (november 2006): 58–61;

in še posebej knjige Dušan Nečak in Božo Repe, *O feldmaršalu Svetozarju Borojeviću de Bojni* (Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2010), ki je nastala kot

rezultat raziskovanja njegovega pomena za Slovence v času prve svetovne vojne in kot utemeljitev zahteve po vrnitvi naslova častnega meščana Ljubljane.

Na ta način bi se lahko izognil bombastičnemu podnaslovu knjige, da gre za »zamolčanega velikana«. Že avtorjev seznam literature – kar zadeva hrvaško zgodovino – relativizira to trditev, ob upoštevanju še slovenskega pa bi zelo težko rekli, da moremo Borojevića imeti za, po drugi vojni, »zamolčanega«, saj je o njem že leta 1956 pisal Josip Žontar, v sedemdesetih letih (1974) sem o njem pisal sam in kasneje še drugi.¹ Zamolčanost je namreč absolutna kategorija, ki pomeni, da o njem ni bilo ničesar napisanega oziroma da v literaturi sploh ni omenjen. Po mojem mnenju pa je mogoče reči le, da je bil deležen manj pozornosti/promocije, kot bi si jo zaradi vloge v vojaški zgodovini prve svetovne vojne zaslužil, »zamolčan« pa je bil le toliko, kolikor je bilo na sploh »zamolčano« ukvarjanje s prvo svetovno vojno, s katero so se zgodovinarji v letih po drugi svetovni vojni mnogo manj ukvarjali kot na primer z drugo svetovno vojno.

V prej navedeni literaturi bi kolega Tatić našel omenjene in mnoge v knjigi obdelane pa tudi nekatere drugačne poglede na enigme in dileme, povezane s tem slovitim maršalom. Kot je denimo tista o njegovem baronskem naslovu, o čemer piše tudi Tatić. V mnogih zapisih o maršalu in tudi na njegovem nagrobniku najdemo zapisano, da je bil baron. Očitno pa je sporno, ali je Svetozar Borojević sploh imel naziv baron. Vinko Avsenak v svojem članku, Svetozar Borojević von Bojna, 15. 10. 1856 – 23. 5. 1920,² povzemajoč internetni vir, namreč zatrjuje, da je pravica do baronskega naslova sicer povezana s podelitvijo vojaškega reda Marije Terezije, toda zanika, da bi maršal sploh imel naslov barona: »Toda Borojević, ki je bil sicer znan po svoji nečimrnosti, je ta naslov zavrnil in zahteval naslov grofa. Seveda so to oblasti (kasneje tudi cesar) zavrnilo in na koncu ni dobil ničesar.«³ Avsenakova trditev je v nasprotju z navedbami drugih avtorjev in internetnih virov, ki govorijo, da je Borojević bil baron, tako pa piše tudi na njegovem grobu.⁴ Trditev, da je Borojević zahteval naslov grofa, prevzema tudi kolega Tatić, ki se sklicuje na navedbe iz literature, natančneje le na spomine generala Gleiseja von Horstenaua (str. 130), ki so lahko točni ali pa tudi ne. Drži pa trditev iz citiranega članka Vinka Avsenaka, da je baronski naziv povezan z odlikovanjem vojaškega reda

1 Gl. zadevne citate tudi v tem prispevku. Poleg tega ima Borojević res razmeroma kratka, a vendarle samostojna gesla v jugoslovanskih enciklopedijah: *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*, 1 (Zagreb, 1926), 28 vrstic; *Hrvatska enciklopedija*, 3 (Zagreb, 1942), 47 vrstic; *Enciklopedija Jugoslavije*, 1 (Zagreb, 1955), 9 vrstic; *Enciklopedija Jugoslavije*, 2 (Zagreb, 1982), 9 vrstic; *Vojna enciklopedija*, 2 (Beograd, 1959), 40 vrstic; *Opća enciklopedija JLZ*, 1 (Zagreb, 1977), 11 vrstic; *Hrvatski biografski leksikon*, 2 (Zagreb, 1989), 52 vrstic; *Hrvatska enciklopedija*, 2 (Zagreb, 2000), 14 vrstic (povzeto po Milan Pojić, *Vojskovođa, Svetozar Borojević: 1856–1920* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2006), 3); *Enciklopedija Slovenije, Dodatek A–Ž*, 16 (Ljubljana, 2002), 18 vrstic. Dodam naj še, da tudi v avstrijskem zgodovinospisju ni bil deležen toliko pozornosti, kot bi si je zaslužil, saj je bila o njem napisana le ena sama strokovna monografija/biografija izpod peresa Ernesta Bauerja, *Der Löwe vom Isonzo. Feldmarschall Svetozar Borojević de Bojna* (Graz, 1985).

2 Vinko Avsenak, »Svetozar Borojević von Bojna: 15. 10. 1856 – 23. 5. 1920,« *Na fronti*, št. 4 (november 2006): 58–61.

3 Ibid., 58. »Svetozar Borojević von Bojna,« *Austro-Hungarian Army – Field Marshal Svetozar Borojević von Bojna*, <http://www.austro-hungarian-army.co.uk/biog/borojevic.htm>.

4 Gl. fotografijo. Janez J. Švajncer, »General Borojević in Slovenci,« *Vojnogodovinski zbornik*, št. 8 (2002): 24–59, 26. Milan Pojić, *Vojskovođa, Svetozar Borojević: 1856–1920* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2006), 7.

Marije Terezije. Prva stopnja tega reda, viteški križ, namreč avtomatično prinaša plemiški naslov »vitez«, prejemniki poveljniškega križa, kakršnega je dobil Borojević, pa imajo pravico zahtevati naslov »baron«. ⁵ Takšne zahteve ali njene zavrnitve zaenkrat v pristojnih dunajskih in budimpeških arhivih (Vojni arhivi) nisem našel. Vodja delegacije madžarskega vojnega arhiva pri Avstrijskem državnem arhivu, v okviru katerega sodita tudi avstrijski Vojni arhiv in Arhiv vojaškega reda Marije Terezije, podpolkovnik dr. Tibor Balla, je o tem v elektronskem pismu z dne 11. decembra 2009 avtorju tega besedila sporočil sledeče:

»Spoštovani gospod profesor,

Borojević je madžarski naslov barona leta 1917 odklonil, hotel je namreč ponovno zaprositi zanj po zmagoslavnem koncu svetovne vojne. Kolikor jaz vem, ni baronskega naslova nikoli dobil ali uporabljal. Torej je napis na grobu na Osrednjem pokopališču napačen. V arhivu Vojaškega reda Marije Terezije nismo o tem našli nobenega dokumenta.

S prijaznimi pozdravi,
Dr. Tibor Balla, podpolkovnik
Vodja delegacije«⁶

Svoje trditve/mnenja, da je Borojević naslov barona leta 1917 odklonil zato, da bi zanj »po zmagoslavnem zaključku vojne ponovno zaprosil«, ni dr. Balla z ničimer dokumentiral. Tako je jasno le, da v pregledanih arhivskih fondih ni pisnega sledu o tem, da je zanj zaprosil, ga dobil ali da je bila prošnja zavrnjena. Zato ostaja še naprej odprto vprašanje, ali je Borojević res imel baronski naslov. Skeptičen pa sem do tistih, ki so prepričani, da so ga drugi neupravičeno okitili s tem naslovom, in ne verjamem, da je njegova žena (umrla je leta 1961) prav tako nezasluženo nosila naziv baronesa in dopustila, da je na njegovem grobu zapisan ta naslov, če mu ga res nikoli niso podelili.

V tem kontekstu se zdi vredno poudariti tudi natančnost pri navajanju stopnje najvišjega vojaškega odlikovanja reda Marije Terezije. Avtor namreč govori o tem, da je Borojević 2. junija 1917 dobil »zapovjedni Orden reda Marije Terezije« (str. 127). Po mojem bi bilo natančneje zapisati, in to ne glede na jezikovne razlike med hrvaškim in slovenskim jezikom, da je Borojević prejel »poveljniški križ reda Marije Terezije/hrv. zapovjedni križ reda Marije Terezije«. ⁷

5 »Svetožar Borojević von Bojna,« *Austro-Hungarian Army*. »Military Order of Maria Theresa,« *Wikipedia*, http://en.wikipedia.org/wiki/Military_Order_of_Maria_Theresa, pridobljeno 8. 4. 2020.

6 »Sehr geehrte Herr Professor! Borojevic hat den ungarischen Baronstitel im Jahre 1917 abgelehnt, er wollte den nämlich nach dem siegreichen Ende des Weltkrieges neuerlich beantragen. Meines Wissens nach hat er nie den Baronstitel bekommen oder gebraucht. Also die Aufschrift auf sein Grab im Zentralfriedhof ist falsch. Im Archiv des Militär Maria Theresien Ordens im Kriegsarchiv haben wir keine Dokumente darüber gefunden. Mit freundlichen Grüßen, Dr. Tibor Balla Oberstleutnant Delegationschef.« – Pismo hrani avtor.

7 Vojaški red Marije Terezije je bil ustanovljen v času sedemletne vojne, leta 1757. 18. junija istega leta ga je ustanovila cesarica Marija Terezija po bitki pri Kolinu, kjer je avstrijska armada pod vodstvom feldmaršala Dauna porazila prusko vojsko Friedricha II. Ta zmaga je cesarico spodbudila, da osnuje vojaško odlikovanje za nagrajevanje oficirjev in vojaških poveljnikov za hrabrost in vojaške veščine. Odlikovanja so vedno podeljevali 15. oktobra, na dan svete Terezije. Podelili so 11 velikih križev tega reda, ki so jih v veliki večini dobili člani cesarske družine (7), 10 poveljniških

Kolega Tatić se natančno, kot še nihče pred njim, ukvarja z življenjepisom in vojaško potjo maršala Borojevića. Povsem upravičeno se razpiše tudi o mnogim bralcem neznani oziroma manj znani aferi Härtel (1912) in svoj zapis o njej zaključi z besedami: »Za Borojevića je afera predstavljala neugodno epizodo, ali je iznjela na vidjelo i njegov karakter, njegovo ne prihvačanje korektnosti i tvrdoglavo ustrajanje u principijelnosti i odbrani časničke časti.« (str. 33).

V citirani knjigi, ki sva jo o Borojeviću napisala s kolegom Repetom, pa bi kolega Tatić našel tudi povsem drug pogled na značaj in dojemanje oficirske časti maršala Borojevića, in sicer skozi usta pomembnega hrvaškega književnika Miroslava Krleža. Ta je namreč v eseju »Pijana novembrska noč 1918« med drugim zapisal:

»Grmeli so topovi na Soči, ves Kvarner je odmeval od tega zamolklega bobnenja, glavni komandant avstrijske armade, častni doktor vseučilišča Franca Jožefa Prvega Generalfeldmarschal von Boroevich pa je dnevno prihajal v spremstvu svojega adjutanta, podpolkovnika Kvaternika v Lovrano, da bi se tam sončil na plaži. Gospod doktor honoris causa F. J. I. von Boroevich je v Lovrani obiskoval neko svojo metreso (neko dunajsko grofico druge ali pete vrste, ki je tam letovala v spremstvu svojega soproga, grofa, kavalerijskega ritmojstra), podpolkovnik Kvaternik pa je kot generalissimov Cicisbeo za to očarljivo pustolovščino organiziral vse potrebne malenkosti: sladoled, kavo, konjak, whisky, šampanjec, pecivo, preservative, muziko s Straussovimi valčki in motorni čoln za generalissima, da bi se ta slavni vojskovodja lahko peljal s svojo očarljivo grofico na Cres, kjer je v spremstvu svojega generalštabnega šefa med enajsto ofenzivo na Soči, v kateri je slednji dan padlo dvajset do trideset tisoč ljudi, opravljal svoje mandrinske, senilne ljubavne šale ...

Pred očmi štiristotih oficirjev-frontovcev se je ta generalska ladja zasidrala v junijski bonazzi sredi Kvarnerja in v tem, ko je štiristo oficirjev z daljnogledi opazovalo vse peripetije tega lovranskega flirta, je senilni stari generalissimus igral to ljubavno igro pred vsemi v čast mizernega grofovskega rogonosca, pratežnega ritmojstra. Skupna kosila v veliki dvorani 'Grand Hotela Lovrana' [sodijo] med največje sramote svetovne vojne. Kvaternik pa je skakljal okrog tega škandala.«⁸

.....
 križev, skupaj s križem, ki ga je dobil tuj oficir, pruski generalpolkovnik Helmut grof von Moltke, in 110 viteških križev. Posebnost tega odlikovanja je bila, da so se morali za njegovo prvo in drugo stopnjo, ki sta pomenili članstvo v redu, častniki potegovati sami. Le tretjo stopnjo velikega križa je cesar, ki je bil obenem tudi Veliki mojster reda, podeljeval samoiniciativno, in to praviloma najpomembnejšim oficirjem in članom cesarske družine. Red je v stari obliki nehal delovati leta 1931. Obnovljen je bil leta 1939 kot ustanova (Stiftung). Borojević pa je bil z vojaškim redom Marije Terezije odlikovan še enkrat, tokrat posmrtno. Na zadnjem, 195. podeljevanju odlikovanj so ga kot poveljnika VI. korpusa s činom generala pehote 3. oktobra 1931 odlikovali še z viteškim križem. Na ta način je kapitelj reda namreč želel popraviti domnevno »napako« cesarja Karla I., ki je Borojevića odlikoval mimo kapitlja in na »ne pravi dan«: »Kapitelj je napačno domneval, da so bili prejšnji zahtevki zdaj nični in neveljavni, vendar so takoj po vojni ugotovili svojo napako in mu posmrtno, leta 1931 dodelili viteški križ reda. Tako je feldmaršal Borojević edini oficir v zgodovini reda, ki je prejel najprej višjo in kasneje nižjo stopnjo reda ...« – *The Austro-Hungarian Military Maria Theresia Order 1914–1918*, <http://www.austro-hungarian-army.co.uk/mmto.htm>. Gl. še *Der Militär-Maria-Theresien-Orden. Die Auszeichnungen im Weltkrieg 1914–1918* (Dunaj, 1944), 1–9, 27–30. »Military Order of Maria Theresa,« *Wikipedia*, http://en.wikipedia.org/wiki/Military_Order_of_Maria_Theresa, pridobljeno 8. 4. 2020. *Maria-Theresien-Orden*, <http://www.aeiou.at/aeiou.encyclopm/m214012.htm>.

8 Miroslav Krleža, *Deset krvavih let in drugi politični eseji* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1962), 78.

Čeprav ni jasno, ali so te besede nastale na osnovi lastnih doživljanj ali na osnovi pripovedovanja drugih, pa se v njih vsekakor kaže izrazito negativen odnos Krleže do Boroevića, ki se je mogel oblikovati v času njegovih sporov z zagrebškim Narodnim vijećem in komaj nastajajočo južnoslovansko državo, takoj po vojni. Očitna je tendenca diskreditirati Boroevića kot človeka in vojaka, čeprav je bila glavna ost Krležinega eseja usmerjena v Slavka Kvaternika. Kakor koli, drži sicer, da je bil Boroević človek trdne volje, trmastega značaja in velikih sposobnosti, a obenem tudi človek, ki so ga za hrptom in glasno kritizirali zaradi različnih stvari, tudi zaradi ne ravno najbolj vzornega odnosa do zakonskega življenja.

Na žalost pa se kolega Tatić ni dotaknil še ene enigme, ki je povezana z Boroevićevo zadevno vojaško dejavnostjo v Sloveniji. V pismu, ki ga je Boroević poslal ljubljanskemu županu Ivanu Tavčarju kot zahvalo za podeljeno častno meščanstvo mesta Ljubljane, je med drugim zapisal: »Čast, ki jo je spoštovani občinski svet vedno patriotičnega glavnega mesta Kranjske izkazal soški armadi s tem, da me je, kot njenega poveljnika, odlikoval s častnim meščanstvom Ljubljane, me je globoko ganila. Dolgoletne vezi me povezujejo s to visoko spoštovano kulturno znamenitostjo. Pred 43 leti se je tu začela moja vojaška kariera, pred dvema desetletjema sem tu vstopil v polk, v vrstah katerega je služila vojaško sposobna ljubljanska mladina ...«⁹

Meni nepojasnjena enigma je njegov zapis v pismu ljubljanskemu županu. Iz zapi-sanega namreč ni povsem jasno, kaj pomeni, da je Boroević pred 43 leti (1872) – tedaj je bil star 16 let – v Ljubljani začel vojaško kariero. Njegovi biografi in zgodovinski viri izpričujejo, da je 1. septembra 1872 s šolanja v Koeszegu na Madžarskem prišel kot pešec, naslovni vodnik/četovodja/korporal v ogrski 52. pešpolk nadvojvode Franca Karla v Gorico, kjer je kot šestnajstletni mladenič izkusil vse vojne tegobe vojaka, saj je na vojaških vajah sodeloval v popolni vojni opremi, predpisani za odraslega človeka.¹⁰ Vsekakor pa bi mogel drugi del njegove izjave najverjetneje pomeniti, da je Boroević pred dvema desetletjema (1895) v Ljubljani kot 39 let star oficir vstopil v 17. pešpolk t. i. kranjskih Janezov. Ta polk je bil namreč v Ljubljani nastanjen od leta 1817. Tega pa po doslej znanem ni bilo mogoče sprejeti. Boroević je maja 1895 sicer že bil generalštabni podpolkovnik, toda oktobra istega leta je bil dodeljen poveljstvu 6. korpusa v Košicah, in ne 17. pešpolku, ki sploh ni bil v sestavi tega korpusa. Šele leta 1896 je za nekaj mesecev poveljeval 4. bataljonu tega polka, stacioniranem v Celovcu. Leta 1897 je v njem dosegel čin polkovnika.

Druga možnost bi lahko bila, da je bil član 27. domobranskega pešpolka, kasneje, od leta 1911, 2. gorskega strelskega pešpolka, prav tako stacioniranega v Ljubljani. Da bi bil kdaj član tega polka, ni omenjeno v nobeni meni znani literaturi ali viru.¹¹ Oba polka sta se pod vrhovnim poveljstvom feldmaršala Boroevića bojevala na soški fronti in v Karpatih.

9 ÖStA/KA, Nachlass Boroević, B/4 – 23.

10 Viktor Rudolf, *Naš Boroević: proslavljeni junak od Soče* (Sisak: S. Jünker, 1918), 13. Švajncer, »General Boroević in Slovenci,« 25, piše, da je svojo vojaško pot leta 1872 začel v 52. pešpolku v Pécsu, in ne v Gorici. ÖStA/KA, Dosje Svetožar Boroević, Qualifikationslisten, Karton 245. Podatke iz dokumenta mi je prijazno priskrbel kolega prof. dr. Franc Rozman.

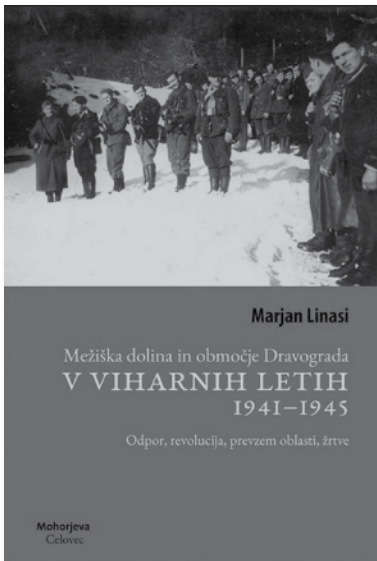
11 ÖStA/KA, Dosje Svetožar Boroević, Qualifikationslisten, Karton 245.

Tatić je v knjigi spregovoril tudi o podeljevanju častnega meščanstva v mnogih hrvaških mestih pa tudi v Ljubljani (1915). Ljubljano omenja celo na prvem mestu v razdelku o podeljevanjih častnega meščanstva. Najbrž pa ne bi bilo odveč omeniti, da so mu na zahtevo istega župana, dr. Ivana Tavčarja, ki mu je častno meščanstvo podelil, 24. junija 1919 to tudi odvzeli. »Uradni« razlog je bil, da nima stalnega bivališča v Ljubljani, resnični razlogi pa so bili politični. Tako je Boroević bil edini častni meščan v zgodovini Ljubljane, ki so mu odvzeli častno meščanstvo. To mu je bilo povrnjeno na seji mestnega sveta Ljubljane 22. junija 2009.

Naj tole moje rahlo kritično in morda za koga predolgo in drobnjakarsko pisanje zaključim s čestitko avtorju za opravljeno delo. Njegova knjiga bo zagotovo postala eno preferenčnih zgodovinospisnih del, vsaj v državah nekdanje skupne države, če ne širše. Škoda je le za zamujeno priložnost, da bi v svoja dognanja obširnejše vnesel tudi spoznanja slovenskega zgodovinospisja in jih primerjal. Končno gre za zgodovinsko osebnost, ki je zaznamovala hrvaško in tudi slovensko zgodovino.

Če pa se bo kolega Tatić odločil in vseeno vzel v roke publikacijo, ki sva jo o maršalu Svetozarju Boroeviću de Bojni napisala s kolegom Repetom, naj ga že vnaprej opozorim na tiskarskega škrate, ki se je prikradel v moj del besedila: visoki uradnik madžarskega obrambnega ministrstva, ki si je dopisoval z Boroevićem, se piše Franz von Bolgar, tako kot je zapisano v Tatićevem delu, in ne Franz von Volgar!

Dušan Nečak

**Marjan Linasi, Mežiška dolina
in območje Dravograda
v viharnih letih 1941–1945:
partizanski odpor, revolucija,
prevzem oblasti, žrtve.**

Celovec: Mohorjeva založba,
2019, 720 strani

Dr. Marjan Linasi je slovenski (zgodovinospisni) javnosti znan kot plodovit preučevalec druge svetovne vojne na področju Koroške, v slovenskem in avstrijskem delu. Pri celovski Mohorjevi založbi je izšlo njegovo najnovejše delo, ki se nanaša na dogodke neposredno pred drugo svetovno vojno, med njo in po njej v Mežiški dolini in Dravogradu.

Raziskovano območje je bilo zaradi industrijskih obratov (predvsem rudnika svinca in cinka) pomembno že v času Avstro-Ogrske, zaradi česar je bilo tu prisotno